

WSTĘP

„Globalizacja, to ogół procesów prowadzących do coraz większej współzależności i integracji państw, społeczeństw, gospodarek i kultur, czego efektem jest tworzenie się «jednego świata», światowego społeczeństwa, znikanie kategorii państwa narodowego; kurczenie się przestrzeni społecznej i wzrost tempa interakcji poprzez wykorzystanie technologii informacyjnych oraz wzrost znaczenia organizacji ponad- i międzynarodowych, w szczególności ponadnarodowych korporacji”. Świadomie przytoczyliśmy tu definicję z Wikipedii – encyklopedii globalnej, odzwierciedlającą – jak się wydaje – nadzieje i obawy społeczne związane z globalizacją.

Współczesny kryzys gospodarki światowej niesie ze sobą szereg dodatkowych zagrożeń dla równowagi międzynarodowej gospodarki; padają pytania o przyczyny ułomności globalizacji, kierunki dalszych działań i ich zasadność. W toczonych dyskusjach – także w Polsce – przywoływana jest zazwyczaj argumentacja i stanowiska zagranicznych ekonomistów, a polscy badacze stosunkowo rzadko zabierają głos, a jeśli już, to ich głos jest słabo słyszalny. Polska perspektywa jest słabo prezentowana i zazwyczaj pojawia się argumentacja bazująca na wynikach badań ekonomistów zagranicznych.

Celem tej książki jest ukazanie zjawisk i prawidłowości zachodzących we współczesnej zglobalizowanej gospodarce. W neoklasycznej teorii ekonomii liberalizacja i rozwój handlu międzynarodowego i przepływów czynników produkcji prowadzą do coraz lepszego ich wykorzystania w skali międzynarodowej oraz do wzrostu poziomu światowego PKB i dobrobytu. Tak rozumianej globalizacji w ramach doskonałej konkurencji towarzyszy konwergencja wynagrodzeń siły roboczej i kapitału. Z kolei wzrost gospodarczy prowadzi do rozwoju społecznego i dalszego wzrostu satysfakcji społeczeństw. Ta idylliczna wizja nie znajduje jednak odzwierciedlenia w rzeczywistości.

We współczesnej gospodarce światowej mamy do czynienia z niedoskonałą konkurencją, związaną z istnieniem korzyści skali w nowoczesnych gałęziach produkcji, a także z niedoskonałą regulacją rynków. Obok postępującej globalizacji obserwujemy również nasilające się procesy integracji regionalnej,

która może prowadzić do fragmentaryzacji gospodarki światowej. Ponadto, wzrost gospodarczy przerywany jest co pewien czas kryzysami i pojawiają się nowe wyzwania globalne o charakterze społecznym wobec całego świata i poszczególnych społeczeństw. Tym właśnie zagadnieniom poświęcona jest niniejsza praca. Wiele analiz zawartych w tej książce prowadzonych jest z punktu widzenia najnowszych osiągnięć w teorii i empirii, odchodzących od tradycyjnych założeń ekonomii neoklasycznej.

Praca analizuje nie tylko różne ekonomiczne aspekty globalizacji, zarówno na poziomie mikro jak i makro, ale również w wymiarach: historycznym, społecznym i politycznym. W szczególności, w książce analizowane są kwestie dotyczące międzynarodowych przepływów handlowych, kapitałowych oraz wiedzy technologicznej. Ponadto, poruszane są zagadnienia związane z niedoskonałościami w funkcjonowaniu rynków walutowych i finansowych, regulacji tych rynków oraz w międzynarodowej koordynacji polityk makroekonomicznych. Dużo miejsca poświęcono kryzysowi w krajach Unii Europejskiej, a zwłaszcza w strefie euro. Analizą zostały też objęte skutki globalizacji, nie tylko ekonomiczne, lecz także implikacje społeczne i polityczne.

W pracy tej przedstawiono zrecenzowane finalne wersje artykułów, które były zaprezentowane na konferencji, zorganizowanej w ramach obchodów jubileuszu 60-lecia Wydziału Nauk Ekonomicznych UW pod tytułem „Niedoskonała globalizacja. Czy światowy system gospodarczy wymaga gruntownych reform?”, która odbyła się 18 maja 2013 roku na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, przy wsparciu finansowym Narodowego Banku Polskiego.

Książka ta jest dedykowana prof. dr. hab. Włodzimierzowi Siwińskiemu, wybitnemu polskiemu ekspertowi od zagadnień ekonomii międzynarodowej. Wielokrotnie poruszał on w swoich pracach zagadnienia związane z globalizacją i funkcjonowaniem gospodarki światowej. Między innymi, jest on autorem dwóch fundamentalnych książek o gospodarce światowej i integracji regionalnej w Europie: *Kapitalizm wielonarodowy: przesłanki i bariery integracji europejskiej* z 1976 roku oraz *Szkice o gospodarce światowej*, której współautorem jest profesor Romuald Kudliński z 1985 roku. Prace te miały pionierski charakter w rozumieniu mechanizmów globalizacji oraz międzynarodowej integracji gospodarczej. Z tego względu na początku książki przedstawiamy sylwetkę Jubilata, który w 2014 roku obchodzi 75-lecie Urodzin i 50-lecie pracy twórczej.

Praca składa się z serii artykułów tematycznych, które zostały podzielone na trzy części, związane z różnymi aspektami globalizacji. Pierwsza część poświęcona jest reinterpretacji pojęcia przewag konkurencyjnych firm w teorii handlu zagranicznego i przedsiębiorstwa międzynarodowego oraz problemom regionalizacji w gospodarce światowej. Część ta składa się z czterech artykułów (rozdziały 1–4), omawiających różne aspekty niedoskonałej globalizacji i regionalizacji handlowej.

Część druga dotyczy wyzwań stojących przed krajami Unii Europejskiej, w tym przed Polską. Wiążą się one, między innymi, z wyraźnym spowolnieniem

wzrostu w krajach OECD; utrzymywaniem się wysokiego poziomu bezrobocia i nierównościami społecznymi; zakłóceniami na rynkach finansowych i walutowych związanymi, między innymi, z niepewnością dotyczącą przyszłości strefy euro. Analiza zawarta w tej części obejmuje również zależności pomiędzy globalizacją a integracją regionalną. Część ta składa się z czterech artykułów (rozdziały 5–8), omawiających różne aspekty integracji europejskiej w czasach kryzysu.

Część trzecia przedstawia szerszą problematykę nie tylko ekonomicznych, lecz także społecznych i politycznych implikacji globalizacji. Autorzy podejmują w niej próbę zdiagnozowania najważniejszych problemów globalnych współczesnego świata i Polski. Część ta składa się z 6 artykułów (rozdziały 9–14), omawiających różne pozaekonomiczne aspekty globalizacji.

W rozdziale 1 Jan Jakub Michałek omawia ewolucję pojęcia „przewag konkurencyjnych”, zaczynając od klasycznych i neoklasycznych teorii handlu zagranicznego. Następnie prezentuje nową teorię handlu, w której przewagi konkurencyjne nie są jasno zdefiniowane. Rozdział kończy omówienie najnowszego nurtu tej teorii, w którym przewagi konkurencyjne, wskutek zróżnicowania produktywności siły roboczej, są określone na poziomie firm. Badania empiryczne pokazują również, że znaczenie mają względne zasoby kapitału ludzkiego. W efekcie współczesna analiza strumieni handlu łączy w sobie analizę mikroekonomiczną z elementami teorii klasycznej i neoklasycznej.

W rozdziale 2 Andrzej Cieślak prezentuje rozwój współczesnej teorii przedsiębiorstwa międzynarodowego w perspektywie historycznej. Rozdział ten zaczyna się od omówienia tradycyjnej analizy neoklasycznej, traktującej bezpośrednio inwestycje zagraniczne jako część teorii międzynarodowych przepływów kapitałowych. Następnie autor omawia rolę przedsiębiorstwa międzynarodowego w nowej teorii handlu. Na zakończenie przedstawiony został najnowszy nurt, podkreślający znaczenie niejednorodności firm pod względem technologicznym i związane z tym różnice w strategiach wchodzenia firm na rynki zagraniczne.

W rozdziale 3 Elżbieta Czarny analizuje zmiany zachodzące w procesach integracji gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem różnic między podstawami normatywnymi porozumień o preferencjach handlowych a przedmiotem porozumień, stanowiących w praktyce gospodarczej podstawę preferencyjnego traktowania. Autorka bada formy porozumień będących podstawą integracji gospodarczej, a następnie krytycznie analizuje podstawy normatywne porozumień o preferencjach sformułowane przez WTO. Na zakończenie bada zakres przedmiotowy i zasięg geograficzny współczesnych porozumień o preferencjach gospodarczych, zwracając szczególną uwagę na ich cechy odmienne od cech umów zawieranych w przeszłości.

W rozdziale 4 Krystyna Żołądkiewicz przedstawia przyczyny i potencjalne skutki nowo powstającego ugrupowania integracyjnego w regionie Azji–Pacyfiku – Porozumienia o Partnerstwie Ekonomicznym Regionu Pacyfiku (TPP). Analiza prowadzona jest w kontekście powstrzymywania kolejnej

fali tworzących się porozumień bilateralnych w regionie i prób ograniczania negatywnych skutków proliferacji regionalizmu w gospodarce światowej, co określane jest przez Richarda Baldwina mianem multilateralizacji regionalizmu. Autorka stwierdza, że porozumienie TPP jest szansą zrealizowania idei strefy wolnego handlu Azji-Pacyfiku.

W rozdziale 5 Andrzej Koźmiński rozszerza tradycyjne pojęcie „kryzysu” uważając, że obecnie towarzyszy mu współwystępowanie całego szeregu zjawisk ekonomicznych, politycznych, społecznych i intelektualnych. Chodzi tu między innymi o wyraźne spowolnienie wzrostu, utrzymywanie się poziomu bezrobocia, niepokój na rynkach finansowych i walutowych, niestabilność polityczną oraz kryzys tożsamości Europy. Na tym tle formułuje tezę, że obecny kryzys adaptacji polega na zróżnicowanym stopniu dostosowania gospodarek krajów członkowskich UE do wymogów konkurencji na rynku globalnym oraz na niedostosowaniu wydatków państw, gospodarstw domowych i przedsiębiorstw do poziomu rozwoju i efektywności gospodarek. Innym źródłem problemów w Europie jest kryzys regulacji, interpretowany jako niedostateczna siła polityczna i regulacyjna instytucji europejskich, zwłaszcza w odniesieniu do krajów należących do Unii Gospodarczej i Walutowej.

W rozdziale 6 Mieczysław Socha i Leszek Wincenciak starają się odpowiedzieć na pytania: czy strefa euro jest dzisiaj bardziej zintegrowana gospodarczo niż była na początku wprowadzania wspólnej waluty i na jakim etapie rozwoju znajduje się strefa euro po ponad 10 latach od jej wprowadzenia. Autorzy stawiają hipotezę, że proces konwergencji realnej jest obecnie wolniejszy niż na początku wprowadzania wspólnej waluty, a słabości strefy euro ujawniły się zwłaszcza w okresie trwającego kryzysu gospodarczego. Na podstawie analizy wybranych wskaźników makroekonomicznych, formułują tezę, że wejście strefy euro w kryzys gospodarczy w wielu obszarach nie tylko zahamowało proces konwergencji realnej, ale uruchomiło również procesy dywergencji gospodarek państw członkowskich.

W rozdziale 7 Gabriela Grotkowska i Urszula Sztanderska przedstawiają wpływ załamania koniunktury z 2008 roku na rynek pracy w krajach Unii Europejskiej. Przeprowadzona przez nie analiza zmian zatrudnienia i bezrobocia pokazuje, że kryzys wpłynął nie tylko na średnie wyniki rynku pracy, ale też doprowadził do znacznych zmian strukturalnych. Autorki ukazują mechanizmy dostosowań na rynku pracy oraz znaczenie czynników instytucjonalnych. Diagnozują, które grupy pracowników szczególnie mocno doświadczyły pogorszenia wyników rynku pracy, skupiając się przede wszystkim na przyczynach szczególnej wrażliwości na kryzys grupy najmłodszych członków siły roboczej.

W rozdziale 8 Stanisław Kubielas podejmuje próbę szerszego spojrzenia na obecny kryzys gospodarczy z perspektywy schumpeterowskiej, upatrującej przyczyn fluktuacji gospodarczych w procesach adaptacji gospodarki do zmian technologii produkcji pod wpływem innowacji. Jest też próbą rekapitulacji wyników badań nurtu neoschumpeterowskiego od czasów ostatniej wielkiej

recesji lat 80. ubiegłego wieku. Autor w szczególności pokazuje istniejące rozbieżności i kontrowersje wokół proponowanych periodyzacji, zwłaszcza cykli gospodarczych, z powodu trudności metodologicznych w mierzeniu historycznych agregatów ekonomicznych. Obecny kryzys lat 2009–2013 traktowany jest jako zwiastun przejścia w fazę dojrzałości długiego cyklu ze stygnącym wzrostem gospodarczym z powodu wyczerpania się możliwości innowacyjnych w ramach obecnego technologicznego paradygmatu i malejących krańcowych przyrostów produktywności.

W rozdziale 9 Adam Budnikowski zaczyna swoją analizę od zdefiniowania problemów globalnych jako stanowiących zagrożenie dla całego świata, które są powodowane przez różnorodne przyczyny oraz błędy w polityce ekonomicznej, a ich rozwiązanie wymaga szerokiej współpracy międzynarodowej. Dyskusja na temat ich występowania prowadzona jest od ćwierć wieku i obecnie jest dobrze ugruntowana w piśmiennictwie ekonomicznym. Następnie, podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie: czy badając współczesną gospodarkę światową stosowanie pojęcia „problemów globalnych” jest nadal uzasadnione, a jeżeli tak, to w odniesieniu do jakich procesów. Autor uzasadnia twierdzącą odpowiedź na to pytanie wskazując, że problemy globalne nadal istnieją, chociaż obecnie są nieco inaczej interpretowane.

W rozdziale 10 Tomasz Żylicz przedstawia definicję dóbr publicznych, które mogą być jednocześnie wykorzystywane przez wielu użytkowników i nikogo nie można łatwo wykluczyć z grona beneficjentów. Światowy klimat jest najważniejszą bodaj ilustracją dobra publicznego w skali globalnej, ale przykładów jest znacznie więcej; jak choćby ład w handlu międzynarodowym czy Internet. W rozdziale ukazano dorobek nauk ekonomicznych w tej dziedzinie oraz postawiono pytanie o istnienie mechanizmów umożliwiających racjonalne gospodarowanie światowymi dobrami publicznymi. Przecząca odpowiedź na tak postawione pytanie nie oznacza, że takich mechanizmów nie da się ustanowić, tylko że – jak dotychczas – nie udało się ich wdrożyć w praktyce. W zakończeniu sformułowano propozycje poprawy sytuacji w tym zakresie.

W rozdziale 11 Elżbieta Mączyńska uzasadnia dlaczego pomiar dokonań społeczno-gospodarczych nie może opierać się wyłącznie na PKB. Modyfikacje SNA przenoszone są do europejskiego systemu rachunków narodowych (SNA – ESA). Jednak mimo kolejnych modyfikacji nie słabną kontrowersje na temat metodologii tych rachunków. Szczególnie wiele wątpliwości wywołuje zasada wliczania do PKB prostytucji i działalności nielegalnej, w tym między innymi produkcji narkotyków i obrotu nimi. Kontrowersyjność tych rozwiązań i związane z nimi zwiększone ryzyko błędów pomiaru i zmniejszenie wiarygodności PKB wskazują na zasadność poszukiwania rozwiązań, umożliwiających zmniejszanie ryzyka takich błędów i ich następstw dla gospodarki. W tym kontekście wskazuje się na zasadność przejścia na tak zwany post-PKB-owski model gospodarki.

W rozdziale 12 Krzysztof Opolski odchodzi od tradycyjnie rozumianej problematyki ekonomicznej, zdominowanej przez wymiar ilościowy, i próbuje

wskazać, na ile ekonomia może mieć bardziej ludzką twarz, uwzględniając w swoich modelach dążenia ludzi do osiągnięcia życiowej satysfakcji, a nie tylko zysku, a w szczególności znaczenie współpracy międzyludzkiej, budowania zaufania itd. Autor akcentuje potrzebę dostrzeżenia roli i znaczenia *systemu* jako skomplikowanego spłotu, określającego charakter i sposób pokrewieństwa nie tylko składników i struktur gospodarczych. Postuluje też uwzględnianie relacji społecznych, równowagi społecznej i indywidualnej, zaangażowania i odpowiedzialności społecznej oraz poziomu satysfakcji z życia i szczęście.

W rozdziale 13 Jerzy Kleer analizuje wpływ globalizacji na system demokratyczny uzasadniając, między innymi, dlaczego globalizacja powoduje erozję tradycyjnej demokracji liberalnej typu zachodniego i prowadzi do jej przekształcania się w „demokrację biurokratyczną”, w której obywatele mają coraz mniej do powiedzenia. Autor argumentuje, że źródła tego procesu mają charakter zarówno zewnętrzny, jak i wewnętrzny podkreślając, że w różnych krajach ich waga nie jest jednakowa.

Na zakończenie w rozdziale 14 Witold Morawski przedstawia przemyslenia o charakterze socjologicznym, dotyczące przemian ustrojowych po 1989 roku. Na początku rozdziału autor postuluje redefinicję geopolityki i kultury, zgłaszając tezę, że przyczyn transformacji postkomunistycznej szukać należy w czynnikach makro (strukturalnych), to jest, przede wszystkim w geopolityce (przegranej komunizmu z kapitalizmem) i w kulturze, która pomogła społeczeństwu wykorzystać nową sytuację geopolityczną. Na koniec, autor analizuje zależności zachodzące między gospodarką, polityką i społeczeństwem w kontekście gospodarki otwartej, co siłą rzeczy skierowuje uwagę na czynniki mikro.

Andrzej Cieslik, Jan Jakub Michalek